

Анализа података у биологији

Марија Цупарић

Пети час

Пример

- ★ Број заражених јединки у узорку популације
- ★ Број птица које прелете посматрачку тачку током једног сата

Број догађаја који се догоде у неком одређеном интервалу (времена) се често моделира Пуасоновом расподелом. Закон расподеле је

$$p(x; \lambda) = P\{X = x\} = \frac{\lambda^x}{x!} e^{-\lambda}, x = 0, 1, 2, \dots$$

- ★ $EX = \lambda, DX = \lambda$
- ★ R: `rpois(sample size, parameter)`

Пример У једној популацији просечан број заражених јединки у узорку износи 4.

- Колика је вероватноћа да у узорку неће бити ниједне заражене јединке?
- Колика је вероватноћа да ће бити најмање 2 заражене јединке?
- Одредити очекивану вредност и дисперзију броја заражених јединки у узорку.

X — број заражених јединки, $X \in \mathcal{P}(4)$

а) $P\{X = 0\} = \frac{4^0 e^{-4}}{0!} = e^{-4} \approx 0.0183$

б) $P\{X \geq 2\} = 1 - P\{X = 0\} - P\{X = 1\} = 1 - e^{-4} - \frac{4 \cdot e^{-4}}{1!} = 0.9084$

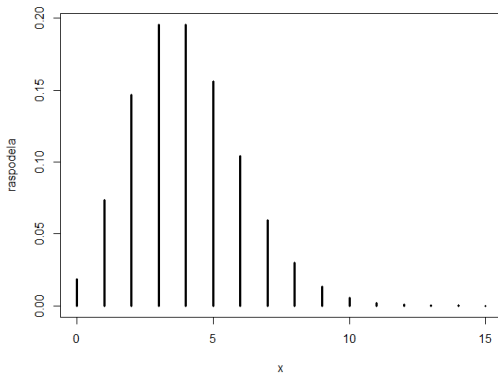
в) $EX = 4, DX = 4$


```
> dpois(0,4) #resenje dela a)
> 1-ppois(1,4) #resenje dela b)
```

R

```
> plot(0:15, dpois(0:15, lambda = 4),xlim = c(0, 15), type =  
'h', axes = TRUE, xlab = "x", ylab="raspodela", lwd=3)
```


Пример У једном језеру посматра се појава паразита на рибама. Из ранијих истраживања познато је да је просечан број риба заражених одређеним паразитом једнак 4 на 3000 уловљених риба. Одредити вероватноћу да ће се највише једна заражена риба појавити у узорку од 1500 риба.

X – број заражених риба у узорку од 3000 риба, $X \in \mathcal{P}(4)$

X^* – број заражених риба у узорку од 1500 риба, $X^* \in \mathcal{P}(2)$

$$\begin{aligned} P\{X^* \leq 1\} &= P\{X^* = 0\} + P\{X^* = 1\} \\ &= e^{-2} + 2e^{-2} \approx 0.406 \end{aligned}$$


```
> ppois(1, lambda = 2)
[1] 0.4060058
```

Одредити број заражених риба c за који је вероватноћа да ће их бити најмање c у узорку од 3000 риба једнака 0.2.

$$\begin{aligned} P\{X \geq c\} &= 0.2 \iff P\{X < c\} = 0.8 \\ &\iff P\{X \leq c-1\} = 0.8 \\ &\iff F(c-1) = 0.8 \\ &\iff \sum_{k=0}^{c-1} \frac{4^k e^{-4}}{k!} \geq 0.8 \end{aligned}$$


```
qpois(0.8, lambda = 4)
[1] 6
```

$$c-1 = 6 \implies c = 7$$

Приметимо да `ppois(6, lambda = 4)` даје као резултат 0.889326 (а не 0.8)!

Рачунање биномних вероватноћа преко Пуасонових

- ★ Уколико је n велико, а p такво да је $np \leq 5$, биномне вероватноће могу приближно да се израчунају коришћењем Пуасонових

$$\binom{n}{k} p^k (1-p)^{n-k} \approx \frac{(np)^k e^{-np}}{k!}$$

Пример У једној популацији јединки процењује се да је вероватноћа да случајно изабрана јединка буде заражена одређеном болешћу $p = 0.002$ (0.2%). Колика је вероватноћа да су три насумично изабране јединке заражене?

X – број заражених јединки,

$X \in \mathcal{B}(1000, 0.002)$

$np = 2 < 10 \implies X \sim \mathcal{P}(2)$

$$\begin{aligned} P\{X = 3\} &= \binom{1000}{3} 0.002^3 \cdot 0.998^{997} \\ &\approx \frac{2^3 e^{-2}}{3!} = 0.1804 \end{aligned}$$

```
> dbinom(3,1000,0.002)
[1] 0.1806277
> dpois(3,2)
[1] 0.180447
```

Расподела (апсолутно) непрекидне случајне величине

- ★ Непрекидна случајна величина може узети било коју вредност из неког интервала или уније интервала на реалној правој, а појединачне вредности узима са вероватноћом 0.

Дефиниција: Случајна величина X је апсолутно непрекидна случајна величина ако постоји ненегативна функција f дефинисана на $\mathbb{R}$ таква да се функција расподеле F случајне величине X може представити у облику

$$F(x) = \int_{-\infty}^x f(t) dt, \quad x \in \mathbb{R}.$$

Функција f се назива функција густине случајне величине X .

Ако $f(x)$ представимо као једну криву, $F(x)$ је заправо површина испод криве до тачке x .

Из дефиниције следи да је

$$\star f(x) = \frac{dF(x)}{dx}$$

$$\star \int_{-\infty}^{\infty} f(x) dx = 1 = F(\infty) - F(-\infty), \text{ односно целокупна површина испод криве је једнака } 1;$$

★ Вероватноћа да X узме вредност између било које две вредности a и b , $P\{a < X < b\}$ једнака је површини испод графика функције f од a до b

$$\begin{aligned} P\{a < X < b\} &= P\{a \leq X < b\} \\ &= P\{a < X \leq b\} \\ &= P\{a \leq X \leq b\} \\ &= F(b) - F(a) \\ &= \int_a^b f(x) dx \end{aligned}$$

Пример. Претпоставимо да је први позив у полицијску станицу упућен у произвољном тренутку између 7:30 и 8:00 часова. Одредити вероватноћу да је он приспео између 7:35 и 7:45.

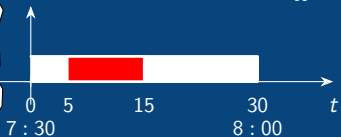
X - време првог позива

свака тачка из интервала $(0,30)$ једнако вероватна $\implies$ густина се може представити као права линија која формира правоугаоник са једном страницом 30, а друга страница се одређује тако да површина буде 1

$$\int_0^{30} f(x) dx = 1 \iff 30a = 1 \iff a = \frac{1}{30} \iff f(x) = \begin{cases} \frac{1}{30}, & x \in (0, 30), \\ 0, & \text{иначе.} \end{cases}$$

$$\implies F(x) = \int_{-\infty}^x f(t) dt = \begin{cases} 0, & x < 0, \\ \int_0^x \frac{1}{30} dt = \frac{x}{30}, & x \in [0, 30), \\ \int_0^{30} \frac{1}{30} dt = 1, & x \geq 30. \end{cases}$$

$$P\{5 < X < 15\} = \int_5^{15} \frac{1}{30} dt = \frac{10}{30}.$$

Ако постоји функција две променљиве тако да за свако $(x, y) \in \mathbb{R}^2$

$$F(x, y) = \int_{-\infty}^x \int_{-\infty}^y f(u, v) dv du,$$

тада је f заједничка густина непрекидног случајног вектора (X, Y) .

- ★ Све особине густине се преносе и на дводимензиони случај.
- ★ Маргинална густина $f_X(x) = \int_{-\infty}^{\infty} f(x, v) dv$

Дефиниција: Случајне величине X и Y су независне ако важи

$$P\{X \leq x, Y \leq y\} = P\{X \leq x\}P\{Y \leq y\}, \quad \forall x, y.$$

Еквивалентно, независност се може испитивати и преко следеће две формуле

$F(x, y) = F_X(x)F_Y(y)$, F_X, F_Y маргиналне функције расподела

$f(x, y) = f_X(x)f_Y(y)$, f_X, f_Y маргиналне густине.

Математичко очекивање апсолутно непрекидне случајне величине

Нека је случајна величина X задата густином расподеле $f(x)$. Математичко очекивање случајне величине X је

$$E(X) = \int_{-\infty}^{\infty} xf(x)dx.$$

Ако важи $\int_{-\infty}^{\infty} |x|f(x)dx < \infty$, онда EX постоји.

- ★ очекивање се може видети као тачка баланса графика
- ★ код симетричних расподела та тачка ће се налазити на средини графика (оса симетрије графика)
- ★ особине очекивања су исте као у дискретном случају

Ако је h нека функција, тада

$$Eh(X) = \int_{-\infty}^{\infty} h(x)f(x)dx.$$

Дисперзија апсолутно непрекидне случајне величине

Нека је случајна величина X задата густином расподеле $f(x)$. Дисперзија случајне величине X је

$$D(X) = E(X - EX)^2 = \int_{-\infty}^{\infty} (x - EX)^2 f(x) dx.$$

- ★ параметар облика
- ★ ако већина тачака тежи да буде близу средине онда је дисперзија мала у супротном је велика
- ★ ако је дисперзија велика, онда су тачке на графику раширене
- ★ особине дисперзије су исте као у дискретном случају

Пример. Дата је функција $f(x) = \begin{cases} a(1-x)^2, & x \in [0, 1]; \\ 0, & \text{иначе.} \end{cases}$

а) Израчунати константу a за коју је $f(x)$ густина расподеле (вероватноћа) неке случајне величине X .

б) Одредити функцију расподеле те случајне величине.

а)

1) $a > 0$

$$\implies a = 3$$

2) $1 = \int_0^1 a(1-x)^2 dx = a \int_0^1 t^2 dt = a \frac{1}{3}$

б)

$$F(x) = \begin{cases} 0, & x < 0, \\ \int_0^x 3(1-t)^2 dt, & 0 \leq x < 1, \\ 1, & x \geq 1. \end{cases} = \begin{cases} 0, & x < 0, \\ -(3x - 3x^2 + x^3), & 0 \leq x < 1, \\ 1, & x \geq 1. \end{cases}$$

в) Израчунати $P\{X > \frac{1}{3}\}$.

г) Одредити очекивање и дисперзију те случајне величине.

$$в) P\{X > \frac{1}{3}\} = 1 - P\{X \leq \frac{1}{3}\} = 1 - F_X(\frac{1}{3}) = \frac{8}{27}$$

Други начин:

$$P\left\{X > \frac{1}{3}\right\} = \int_{\frac{1}{3}}^1 f(t) dt = \int_{\frac{1}{3}}^1 3(1-t)^2 dt = \int_0^{\frac{2}{3}} 3u^2 du = \frac{8}{27}$$

$$г) EX = \int_0^1 x \cdot 3(1-x)^2 dx = \frac{1}{4}$$

$$DX = E(X - EX)^2 = E\left(X - \frac{1}{4}\right)^2 = \int_0^1 \left(x - \frac{1}{4}\right)^2 3(1-x)^2 dx = \frac{3}{80}$$

Униформна случајна величина

$X \in \mathcal{U}(a, b), a < b$

Пример

- ★ Време првог позива у полицијској станици у првих пола сата радног времена (7:30, 8:00)
- ★ Претпоставимо да биљке једне врсте достижу одређену висину. Због природних варијација (количина светлости, воде и хранљивих материја), X представља стварну висину биљке која варира унутар интервала типичних вредности за ту врсту.

★ густина $f(x; a, b) = \begin{cases} \frac{1}{b-a}, & x \in [a, b], \\ 0, & \text{иначе.} \end{cases}$

★ функција расподеле $F(x; a, b) = \begin{cases} 0, & x < a, \\ \frac{x-a}{b-a}, & x \in [a, b], \\ 1, & x > b. \end{cases}$

★ $EX = \frac{a+b}{2}, DX = \frac{(b-a)^2}{12}$

★ користи се када све тачке интервала имају једнаку вероватноћу

★ R: `runif(sample_size, parameters)`

Експоненцијална случајна величина

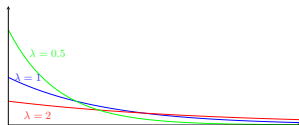
$X \in \mathcal{E}(\lambda), \lambda > 0$

Пример

- ★ Време преживљавања јединки у популацији код којих је вероватноћа угинућа иста у сваком тренутку (нема ефекта старења)
- ★ Ако доласци јединки на посматрачку тачку (нпр. птице на хранилицу) наступају случајно и независно, онда су времена између долазака независне експоненцијалне случајне величине

★ густина

$$f(x; \lambda) = \begin{cases} \lambda e^{-\lambda x}, & x \geq 0, \\ 0, & \text{иначе.} \end{cases}$$

★ функција расподеле

$$F(x; \lambda) = \begin{cases} 1 - e^{-\lambda x}, & x \geq 0, \\ 0, & \text{иначе.} \end{cases}$$

★ $EX = \frac{1}{\lambda}, DX = \frac{1}{\lambda^2}$

★ Ако $X \in \mathcal{E}(\lambda)$, онда $Y = \lambda X \in \mathcal{E}(1)$:

$$P\{Y \leq y\} = P\{\lambda X \leq y\} = P\left\{X \leq \frac{1}{\lambda}y\right\} = 1 - e^{-y}, y \geq 0.$$

★ одсуство памћења: $P\{X > t + s | X > s\} = P\{X > t\}$ одакле
 следи да $X - s | X > s \in \mathcal{E}(\lambda)$

★ R: `rexp(sample size, parameter)`

Пример. Време преживљавања јединки једне врсте у природи (у година-ма) има експоненцијалну $\mathcal{E}(1)$ расподелу.

Одредити вероватноћу да јединка преживи између 1 и 3 године.

$$P\{1 \leq X \leq 3\} = F(3) - F(1) = 1 - e^{-3} - 1 + e^{-1} \approx 0.318$$


```
> pexp(3,rate = 1)-pexp(1,rate = 1)
[1] 0.3180924
```

Одредити број година t за које је познато да је вероватноћа да јединка живи више од t година једнака 0.2.

$$P\{X > t\} = 0.2 \iff 1 - F(t) = 0.2 \iff F(t) = 0.8 \iff t = F^{-1}(0.8)$$


```
> qexp(0.8,rate = 1)
[1] 1.609438
```


Нормална случајна величина

$$X \in \mathcal{N}(m, \sigma^2), m \in \mathbb{R}, \sigma^2 > 0$$

- ★ Једна од најважнијих расподела у науци, медицини и инжењерству.

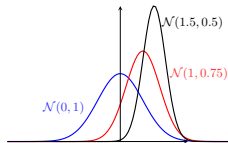
Пример

- ★ Скоро свако физичко мерење има насумичне грешке које се моделују нормалном расподелом
- ★ Ако се посматра одређена особина у популацији (нпр. висина биљака или маса јединки), често се уочава да те вредности имају (приближно) нормалну расподелу.

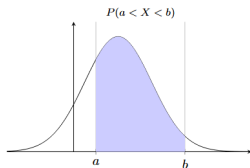
★ густина

$$f(x; m, \sigma^2) = \frac{1}{\sqrt{2\pi\sigma^2}} e^{-\frac{(x-m)^2}{2\sigma^2}}, x \in \mathbb{R}.$$

★ $EX = m, DX = \sigma^2$

- ★ График сваке нормалне расподеле је симетрична, звонаста крива чија је средина једнака m , док дисперзија σ^2 одређује облик криве

Површина осенченог дела једнака је

$$\begin{aligned} P\{a < X < b\} &= \int_a^b f(t) dt \\ &= \int_a^b \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma^2} e^{-\frac{(t-m)^2}{2\sigma^2}} dt \end{aligned}$$

Овај интеграл не може се одредити, већ се само за конкретне a и b може приближно израчунати

- ★ Ако $X \in \mathcal{N}(m, \sigma^2)$, онда $Z = \frac{X-m}{\sigma} \in \mathcal{N}(0, 1)$ и она се назива стандардна нормална расподела:

$$\begin{aligned} F_Z(z) &= P\{Z \leq z\} = P\left\{\frac{X-m}{\sigma} \leq z\right\} \\ &= P\{X \leq m + z\sigma\} = F_X(m + z\sigma) \\ f_Z(z) &= F'_Z(z) = F'_X(m + z\sigma) \cdot \frac{d(m + z\sigma)}{dz} \\ &= F'_X(m + z\sigma) \cdot \sigma = \sigma \cdot f_X(m + z\sigma). \end{aligned}$$

- ★ `R: rnorm(sample size, parameters)`

Читање таблица стандардне нормалне расподеле

Функција стандардне нормалне расподеле $P\{Z < x\}$

x	0.00	0.01	0.02	0.03	0.04	0.05	0.06	0.07	0.08	0.09
0.0	0.5000	0.5040	0.5080	0.5120	0.5160	0.5199	0.5239	0.5279	0.5319	0.5359
0.1	0.5398	0.5438	0.5478	0.5517	0.5557	0.5596	0.5636	0.5675	0.5714	0.5753
0.2	0.5793	0.5832	0.5871	0.5910	0.5948	0.5987	0.6026	0.6064	0.6103	0.6141
0.3	0.6179	0.6217	0.6255	0.6293	0.6331	0.6368	0.6406	0.6443	0.6480	0.6517
0.4	0.6554	0.6591	0.6628	0.6664	0.6700	0.6736	0.6772	0.6808	0.6844	0.6879
...										
1.4	0.9192	0.9207	0.9222	0.9236	0.9251	0.9265	0.9279	0.9292	0.9306	0.9319
1.5	0.9332	0.9345	0.9357	0.9370	0.9382	0.9394	0.9406	0.9418	0.9429	0.9441
1.6	0.9452	0.9463	0.9474	0.9484	0.9495	0.9505	0.9515	0.9525	0.9535	0.9545
1.7	0.9554	0.9564	0.9573	0.9582	0.9591	0.9599	0.9608	0.9616	0.9625	0.9633
1.8	0.9641	0.9649	0.9656	0.9664	0.9671	0.9678	0.9686	0.9693	0.9699	0.9706
1.9	0.9713	0.9719	0.9726	0.9732	0.9738	0.9744	0.9750	0.9756	0.9761	0.9767
...										
3.8	0.9999	0.9999	0.9999	0.9999	0.9999	0.9999	0.9999	0.9999	0.9999	0.9999
3.9	1.0000	1.0000	1.0000	1.0000	1.0000	1.0000	1.0000	1.0000	1.0000	1.0000

Ако је $-4 < x < 4$, онда се $P\{Z < x\}$ чита из таблице

$$P\{Z < 1.75\} = P\{Z < 1.7 + 0.05\} = 0.9599$$

$$P\{Z < 0.39\} = P\{Z < 0.3 + 0.09\} = 0.6517$$

Случајна величине Z има стандардну нормалну расподелу

- ★ Вероватноћу догађаја $P\{Z < x\}$ рачунамо функцијом `pnorm(x)`.

```
R > pnorm(1.25)
0.8943502
```

- ★ Вредност x за коју је $P\{Z < x\} = p$ рачунамо функцијом `qnorm(p)`.

```
R > qnorm(0.95)
1.644854
```

- ★ Вредност густине расподеле у тачки x , $f(x)$, рачунамо функцијом `dnorm(x)`.

```
R > dnorm(0.20)
0.3910427
```

- ★ Случајни узорак обима n (тј. n реализација експеримента случајне величине Z) добијамо функцијом `rnorm(n)`.

```
R > rnorm(5)
-1.31419850 -0.03626391 0.91705320 0.61283009 -0.70323477
```


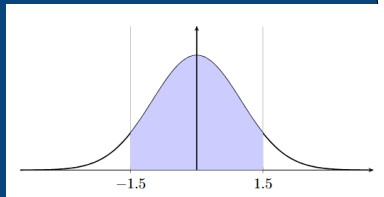
Пример Нека X означава висину биљака једне врсте (у cm). Претпоставимо да је висина нормално распоређена са средњом вредношћу 50 cm и стандардном девијацијом 0.2 cm.

- а) Одредити вероватноћу да висина биљке одступа од средње вредности за више од 0.3 cm.

Пошто је $X \in \mathcal{N}(50, 0.2^2)$, онда $Z = \frac{X-50}{0.2} \in \mathcal{N}(0, 1)$.

Тражимо

$$\begin{aligned} P\{|X - 50| > 0.3\} &= P\left\{|Z| > \frac{0.3}{0.2}\right\} \\ &= P\{|Z| > 1.5\} \\ &= 1 - P\{-1.5 \leq Z \leq 1.5\} \\ &= 1 - P\{Z \leq 1.5\} + P\{Z < -1.5\} \\ &= 1 - P\{Z \leq 1.5\} + 1 - P\{Z \leq 1.5\} \\ &= 2(1 - P\{Z \leq 1.5\}) \\ &= 2(1 - 0.9332) = 0.1336 \end{aligned}$$

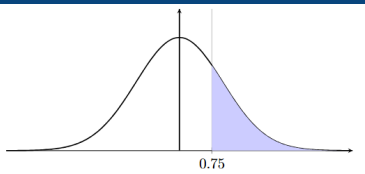
```
R > pnorm(1.5)
0.9331928
```

Дакле, око 13.36% висина биљака одступа за више од ± 0.3 cm од очекиване.

б) Одредити вероватноћу да висина биљке буде већа од 50.15 cm.

Треба одредити

$$P\{X > 50.15\} = P\left\{\frac{X - 50}{0.2} > \frac{50.15 - 50}{0.2}\right\} = P\{Z > 0.75\}.$$


```
> pnorm(0.75)
0.7733726
```

Дакле

$$P(X > 50.15) = 1 - 0.7734 = 0.2266.$$

У R-у се може рачунати и директно, без стандардизације (програм сам стандардизује):

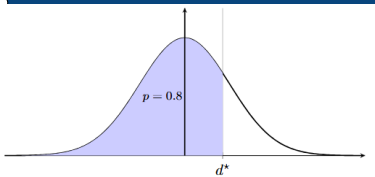
```
> 1-pnorm(50.15,50,0.2)
0.2266274
```

Дакле, око 22.66% висина биљака већа од 50.15cm.

в) Наћи вредност d такву да висина биљке буде мања од d са вероватноћом 0.8.

Заправо треба одредити d такав да $P\{X < d\} = 0.8$.

$$P\left\{\frac{X - 50}{0.2} < \frac{d - 50}{0.2}\right\} = P\left\{Z < \frac{d - 50}{0.2}\right\} = 0.8,$$


```
> qnorm(0.8)
0.8416212
```

Дакле, $d = 50 + 0.2 \cdot 0.8416212 \approx 50.168\text{cm}$.

Или директно, без стандардизације:

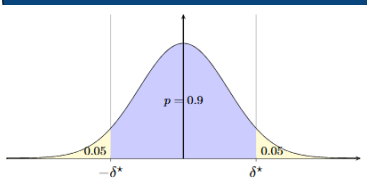


```
> qnorm(0.8, 50, 0.2)
50.16832
```

Дакле, са вероватноћом 0.8, висина биљке биће мањи од 50.168cm.

г) Колико одступање од висине 50cm не прелази 90% биљака?
Заправо треба одредити δ такав да $P(|X - 50| \leq \delta) = 0.9$.

$$P\{|X - 50| \leq \delta\} = 0.9 \iff P\left\{|Z| \leq \frac{\delta}{0.2}\right\} = 0.9.$$

Са графика видимо да је
 $P\{Z \leq \delta\} = 0.95$


```
> qnorm(0.95)  
1.644854
```

Дакле, $\delta = 0.2 \cdot 1.644854 \approx 0.329\text{cm}$.
Односно, 90% биљака имаће висину између 49.671cm и 50.329cm.

Правила 1σ , 2σ и 3σ : Нека случајна променљива X има нормалну расподелу $\mathcal{N}(m, \sigma^2)$ расподелу. Тада важи:

- (1) Вероватноћа да X одступи од свог математичког очекивања највише за једно стандардно одступање је приближно 0.68, односно

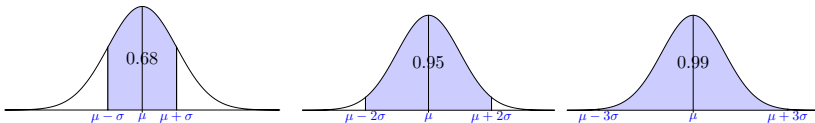
$$P\{m - \sigma < X < m + \sigma\} \approx 0.68;$$

- (2) Вероватноћа да X одступи од свог математичког очекивања највише за два стандардна одступања је приближно 0.95, односно

$$P\{m - 2\sigma < X < m + 2\sigma\} \approx 0.95;$$

- (3) Вероватноћа да X одступи од свог математичког очекивања највише за три стандардна одступања је приближно 0.99, односно

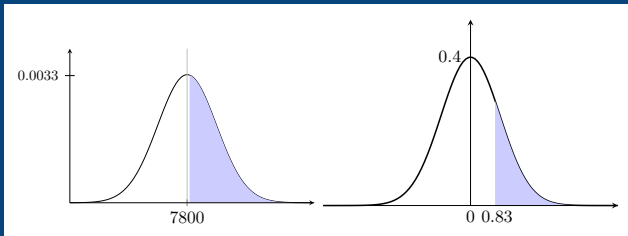
$$P\{m - 3\sigma < X < m + 3\sigma\} \approx 0.99.$$

Пример. Просечан износ новца који се подигне са банкомата је 7800 динара са стандардним одступањем од 120 динара. Случајна променљива X представља подигнуту количину новца. Претпоставимо да је X нормално расподељена. Одредити вероватноћу да је подигнуто више од 7900 динара.

$$X \in \mathcal{N}(7800, 120^2)$$

$$\Rightarrow P\{X \geq 7900\} = 1 - P\left\{\frac{X - 7800}{120} \leq \frac{7900 - 7800}{120}\right\} = 1 - \Phi(0.833)$$

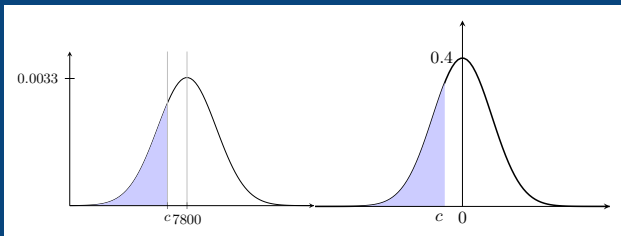
```
> 1-pnorm(7900,mean = 7800, sd = 120)
[1] 0.2023284
> 1-pnorm((7900-7800)/120,mean = 0, sd = 1)
[1] 0.2023284
```

Двадесет пет посто свих корисника подиже мање од коликог износа новца?

$$P\{X < c\} = 0.25 \iff c = F^{-1}(0.25)$$

$$P\left\{\frac{X - 7800}{120} < \frac{c - 7800}{120}\right\} = 0.25 \iff \frac{c - 7800}{120} = \Phi^{-1}(0.25)$$

$$\iff c = 120\Phi^{-1}(0.25) + 7800$$


```
> qnorm(0.25, mean = 7800, sd = 120)
[1] 7719.061
> 120*qnorm(0.25, mean = 0, sd = 1) + 7800
[1] 7719.061
```